

Mordet på Erik Klipping – Hvem? Og hvorfor?

23z Historie

”De sammensvorne rider fra Finderup efter mordet på Erik Klipping Skt. Cæcilienat”

Maleren Otto Bache (1839-1927) malede i 1882 billedet med gengivelsen af nogle af de ni stormænd, der i 1287 blev dømt for kongemordet. Billedet er siden blevet et af Danmarks mest kendte klassiske historiemalerier.

I horisonten ses den brændende kirkelade i Finderup, hvor Erik Klipping blev myrdet. De sammensvorne vender sig i sadlerne for at se ilden, mens en skræmt bonde gemmer sig i krattet bag dem.

Maleriet hænger på Frederiksborg Slot.

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9f/Otto_Bache_-_De_sammensvorne_rider_fra_Finderup.jpg

Mordet på Erik 5. Klipping d. 22. november 1286

22. november 1286 fandt det foreløbig sidste kongemord i danmarkshistorien sted, da Erik Klipping (1249-1286) blev myrdet i Finderup Lade ved Viborg. Kongens regeringstid (1259-86) var præget af intern splid. Efter bilæggelsen af striden med ærkebisp Jakob Erlandsen i 1274 blussede en ny strid op med stormændene. Det resulterede i, at kongen i 1282 måtte besegle en håndfæstning, som sikrede stormændenes rettigheder. Én af bestemmelserne i håndfæstningen var, at der hvert år skulle afholdes danehof. Herefter blev forholdet mellem kongen og stormændene væsentligt forbedret.

Kilderne til mordet på Erik Klipping er sparsomme og tendentiøse, og det er aldrig blevet opklaret, hvem der myrdede ham. Flere stormænd menes dog at have haft et motiv til mordet, blandt andet hertug Valdemar af Slesvig, som længe havde været på kant med kongen. I 1287 blev ni mænd kendt skyldige i kongemordet ved Danehoffet på Nyborg slot og dømt til fredløshed og fortabelse af al ejendom, heriblandt marsk Stig Andersen. De dømte var dog allerede forinden flygtet til Norge.

I det følgende bringes en række materialer:

- Uddrag fra tre årbøger og en krønike
 - **Ryd Klosters Årbog** er skrevet kort efter eller i 1288, som er det seneste år, den rummer oplysninger om – og altså ganske tæt på mordet i 1286. Den er blevet til i Ryd Kloster, et cistercienserkloster syd for Flensborg Fjord, i hertugdømmet Slesvig, som var placeret dér, hvor Glücksburg Slot nu ligger.
 - **Lybsk Årbog** er skrevet i Lübeck og har årlige, samtidige notater om begivenhederne i 1200-tallet.
 - **Lundeårbogen** er skrevet i Lund i Sverige. Den starter med nogle verdenshistoriske og danmarkshistoriske notater, der bygger på andre kilder, om den ældre historie. Fra midten af 1200-tallet føres årbogen år for år.
 - **Jyske Krønike** er blevet til som et forsøg på at føre Saxos danmarkshistorie frem til 1342 og er altså skrevet omkring 1340. Da den især interesserer sig for begivenheder i Jylland, må den antages at være skrevet i et jysk kloster. Den bygger bl.a. på Ryd Klosters Årbog.
- Otto Bache: **De sammensvorne rider fra Finderup efter mordet på Erik Klipping Skt. Cæcilienat** (oliemaleri på lærred, 254 x 377 cm, 1882). Hænger på Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot. (På forsiden)
- Folkeviser: **Kongemordet og Marsk Stig og hans hustru**
- Uddrag af **Jyske Lov (1241)**: Fortalen og paragraffer om voldtægt og hor.
- Uddrag af **Erik Klippings håndfæstning (1282)**
- Div. illustrationer

Uddrag fra tre årbøger og en krønike

Ryd Klosters Årbog

1286. Hertug Valdemar kommer ud af fængslet. Kong Erik blev dræbt St. Cecilie nat [\[1\]](#) på sit leje af sine mest betroede mænd; han fik 56 sår...

1287. Et rigsmøde blev sammenkaldt, og hertug Valdemar fik alt, hvad hans fader før ham havde haft... Der opstod stor strid mellem rigets bedste mænd i anledning af kongens død. Samme år ved pinsetid på et rigsmøde i Nyborg blev grev Jacob, marsk Stig, Peder Jacobsen og flere andre store herrer efter alles dom dømt fra livet for kongens død og gjort fredløse; men kong Erik af Norge bød dem alle ly i Kongshelle slot. Samtidig blev hertug Valdemar rigsforstander. Samme år krones Erik, kong Eriks søn, den 113. konge, juledag. Han kaldtes Erik Menved."

Lybsk Årbog

1286. De danskes konge Erik bliver dræbt St. Cecilie nat på sit leje af sine mænd – for sin ukyskheds skyld, hedder det. Af den årsag blev mange fordrevet af riget, og nogle folk siden dømt til at lide en forsmædelig død...

Lundeårbogen

1276. Kong Erik [Klipping] vandt borgen Almetorp, og på et rigsmøde i Nyborg fik hans søn Erik [den senere Erik Menved] kongenavn, og stormændene med undtagelse af marsk Stig svor ham troskab med højtidelig ed.

1286. Hertug Valdemar af Jylland blev sat på fri fod ved rigsmødet i Nyborg. Kong Erik blev St. Cecilie nat dræbt på sit leje af sine egne mænd.

1287. Kongens drabsmænd blev gjort fredløse med hele rigets minde på pinsedag, og snart efter begav de sig til Norge.

Jyske Krønike

... Erik Christoffers søn fulgte ham på tronen i det Herrens år 1260.[\[2\]](#) Han tog kirkernes tiender og øvede ingen retfærdighed, forarmede klostrene med heste og hunde og fuld af laster, som han var, øvede han vold mod stormændenes hustruer...

I hans 24. regeringsår blev hertug Eriks søn Valdemar[\[3\]](#) gjort til Jyllands hertug[\[4\]](#), han blev i sin hertugtids andet år taget til fange af kongen og kastet i fængsel. Men det følgende år, da han var blevet frigivet ved fyrsternes mellemkomst, begyndte han sammen med flere af rigets stormænd at konspirere om kongens død; denne blev også dræbt af nogle, som disse havde sendt, nær Viborg, da han sov i sin seng i Den hellige Cecilies nat i Det Herrens år 1286, og i sin regerings 27. år, og han blev begravet i Viborg i Domkirken. Han fik imidlertid 56 dødelige sår, af hvilke ingen uden ét var under brystet...

[\[1\]](#) St. Cecilie nat: 22. november.

[\[2\]](#) Der er fejl i krøniken. Erik Klipping blev konge i 1259.

[\[3\]](#) Valdemar: barnebarn af Abel (ca. 1218-1252), som var konge fra 1250.

[\[4\]](#) Titlen betyder hertug af Slesvig.

Kongemordet

Viserne findes i mange versioner. Disse stammer fra Rentzells håndskrift fra 1580'erne men er dog transskriberet til nyere dansk. Der følger en liste med ordforklaringer efter folkeviserne. Derudover kan "Ordbog over det danske sprog": www.ordnet.dk/ods bruges til ord, der stadig driller.

1.

Der ere så mange i Dannemark,
som alle vil herre være:
de ride dennem til Ribe,
og lod dennem klæder skære.
:Nu stander landet i våde*.

2.

Så lod de dennem klæder skære,
og alle i munkelige*;
så red de dennem op i land,
deres rette herre at svige.

3.

De red i den bondes gård
med skarpe spær* i hænde;
alle havde de grå kolhætter* på,
at ingen mand deennem kendte.

4

Så ginge de demmen i laden ind,
de stedtes* dennem på den lo;
vågen da lå den ædle herre*,
han ville det ikke tro.

5.

De stak hannem gennem hærde,
stod ud af venstre side:
"Nu haver vi den gerning gjort,
al Dannemark bær for kvide.*"

6.

Det da så den liden smådreng*,
sin herre han lidde den kvide*;
han lagde sadel på ganger sin;
han lod ikke længer lide*.

7.

Dronningen* sidder på højeloft,
og ser hun ud så vide:
"Nu ser jeg den liden smådreng,
så hastelig monne han ride.

8.

Han rider nu min herres hest,
jeg ræddes for sorg og kvide;
råd Gud Fader udi himmerig,
hvor* min kære herre monne lide*?"

9.

Ind da kom den liden smådreng,
og sagde han hende derfra:
"Min herre han er i laden vej't*,
og alt landet stander i våde.

10.

Min herre er slagen ihjel,
Gud hans sjæl vel nåde!
For(s)varer* vel Eders unge søn*,
al Danmark skal styre og råde."

11.

"Det skal du have for tidingen,
Dog* de skal ikke gode:
klæde og føde i konningens gård,
imeden* vi leve både*."
:Nu stander landet i våde.

Marsk Stig og hans hustru

1.

Marsti* han ud af landet for
og vandt både hæder og ære;
hjemme blev kong Erik,
han lokked hans hjertenskære.
:Men fru en sidder i Sjælland, så mangt der hun sørger.

2.

Det var hr. Marsti,
han kom fra ledingen* hjem;
ikke da ville hans væne* hustru
gange hannem ud igen.

3.

Længe stod herre Marsti,
og tænkte han ved sig:
"Hvi monne ikke min kære hustru
nu stande op imod mig*?"

4.

"Den tid I af landet for,
da var jeg en ridders frue;
nu er jeg en dronning udi Dannemark,
det må jeg fuldlied love."

5.

Det var herre Marsti,
han tog til sin kniv:
"Havde det mig en anden sagt,
da skulle det kostet dit liv."

6.

"Jeg skal aldrig søvn sove,
hos eders hvide side,
før I fanger vejet konning Erik,
som mig haver gjort den kvide."

7.

Det var herre Marsti,
han svaret hende ikke et ord;
så red han til landsting,
konning Erik imod.

8.

Det var herre Marsti,
han gik ad landsting frem;
hannem hilsede både ridder og svende
og mangen ærlig mand.

9.

Op stod konning hr. Erik
og tog hannem i sin hånd:
"Vær velkommen, hr. Marsti,
hjem til rige og land!"

10.

Da svarede herre Marsti,
han var i sindet vred:
"Ild haver jeg stedt min megen møde,
der jeg af landet red.

11.

Jeg red mig af landet ud,
jeg vandt både Reval og Ri'n*,
nu haver I, kong Erik,
lokket kære hustru min."

12.

"Hører du, herre Marsti,
du vredes ikke ved mig!
Otte borge udi Sjælland
dennem vil jeg unde dig."

13.

"Otte borge i Sjælland
kommer mig ikke sorrig af hue:
aldrig lever jeg så god en dag,
at det forgiver min frue."

14.

Længe stod herre Marsti,
tænkte han derpå:
"Jeg lader bygge en slot på Hjelm,
skulle det koste det, jeg å*."

15.

Marsti drog til sin væne hustru,
og han bygger Hjelm så fast;
han skøtted hverken bøsse* eller pil,
ikke heller blidekast.

16.

Marsti og hans væne hustru
de bar den sorrig i sinde;
det vil jeg for sandingen sige:
det rådde konning Erik men.
:Men fru en sidder i Sjælland, så mangt der hun sørger.

Kongemordet

dennem: dem

våde: ulykke

i munkelige: så de lignede munke

spær: spyd

kolhætter: tætsluttende (munke)hætter

stedtes: stillede sig

den ædle herre: kong Erik Klipping

hannem: ham

al Danmark bær for kvide: som hele Danmark bærer sorg for

den liden smådreng: Rane Jonsson, kongens svend; blev dømt fredløs sammen med Marsk Stig og syv andre

sin herre han lidde den kvide: for sin herre led han den sorg

lod ikke længer lide: ventede ikke længere

hvor: hvordan

lide: befinde sig

vej(e)t: dræbt

forvarer: pas på

dog: selvom

imeden: så længe

både: begge

Marsk Stig og hans hustru

Marsti: sammentrækning af Marsk Stig alias Stig Andersen, rigets marsk (hærens øverstbefalende) beskyldtes for at være hovedmanden bag mordet og levede som landflygtig på øen Hjelm efter drabet

fra ledingen: fra krigstoget

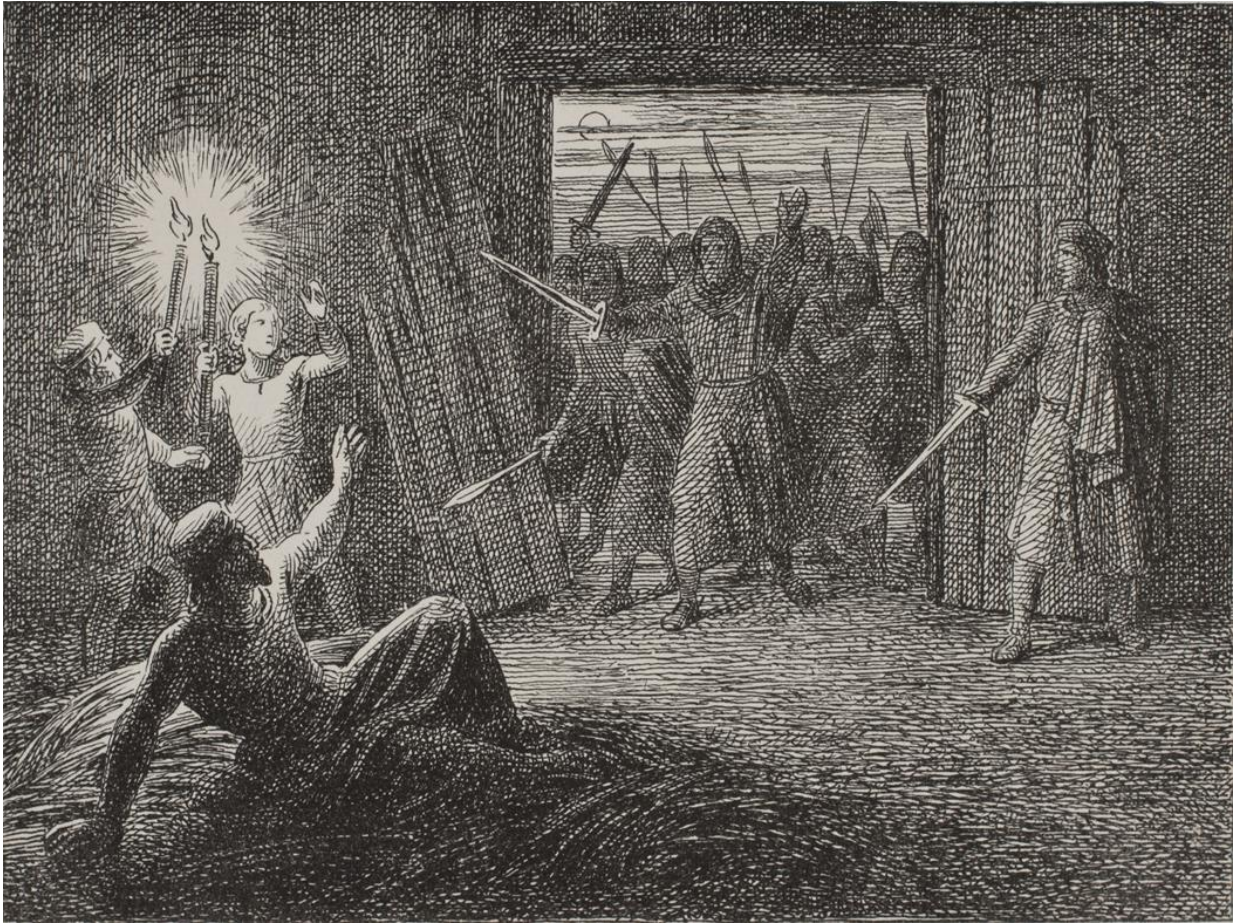
væne: smukke

stande op imod mig: rejse sig og gå mig i møde

Reval og Ri: i dag Tallinn og Riga, byer i Estland og Letland

jeg å: jeg ejer

bøsse: gevær - kendes først i det 14. århundrede, dvs. at det er en anakronisme

De sammensvorne kommer ind i Finderup lade

Illustration til Svend Grundtvig, "Marsk Stig: Dansk Folkevise Fra 13de Aarhundrede" (1861), Statens Museum for Kunst.

Jyske Lov og Erik Klippings håndfæstning

"Med lov skal land bygges". Således indledes *Jyske Lov*, som er den vigtigste af de danske landskabslove.

Den blev officielt givet af kong Valdemar II. Sejr (regerede 1202-1241) i 1241 som én af hans sidste handlinger, og den blev vedtaget af hans råd, som bestod af rigets ni biskopper.

Med loven indtræder forestillingen om retsordenen som en pagt mellem hersker og folk i dansk samfundsudvikling. Denne forestilling blev yderligere styrket af den håndfæstning, som stormændene aftvang kong Erik V. Klipping (regerede 1259-1286) ved danehoffet i Nyborg i 1282.

Begge dokumenter er forløbere for senere dansk statsret, herunder Grundloven, og er dermed centrale kilder til demokratiets forhistorie her i landet.

Ifølge *Jyske Lov* må lovgivning for at være legitim bygge på retfærdighed. Hvad retfærdighed er, bestemmer hverken kongen eller stormændene. Det er et evigt begreb, der hviler på naturens orden og menneskets naturlige rettigheder. Ifølge kristen forståelse er retfærdigheden den af Gud skabte orden, og som det er menneskenes pligt at virkeliggøre i samfundet.

Håndfæstningen af 1282, vedtaget i Nyborg, udsprang af konkrete magtkampe mellem konge og stormænd. Den er en udvikling af og et praktisk eksempel på de tanker, som blev fremført i fortalen i *Jyske Lov*. Ved håndfæstningen garanterede kongen en række rettigheder, der - skønt de dengang var forbeholdt formuende folk - skulle vise sig at blive grundlæggende i den senere udvikling mod demokrati. For eksempel lovede kongen ikke at dømmes uden grundlag i loven og ikke at styre vilkårligt.

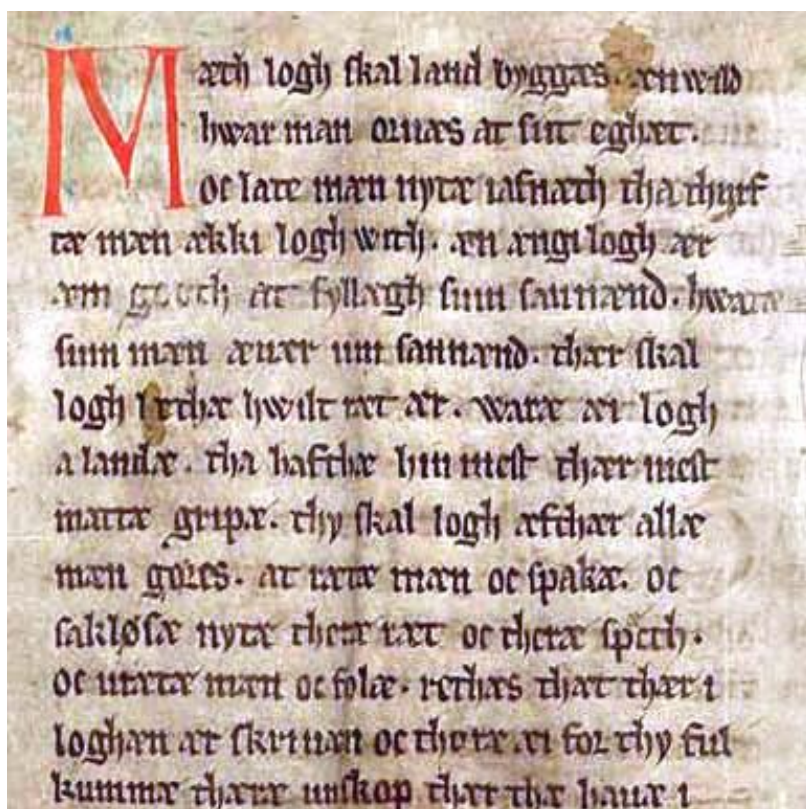
Både *Jyske Lov* og *Håndfæstningen af 1282* rummer forestillingen om en retsorden, der udsprang af en pagt mellem hersker og folk og hviler på en objektiv og suveræn retfærdighed. Pagten var nødvendig for samfundslivet og ubrydelig; den, der brød den, "handler åbenbart mod Gud", som fortalen siger.

Loven og håndfæstningen blev begge vedtaget af forsamlinger af konge, biskoper og stormænd. Derved foregreb de i en vis forstand det repræsentative demokrati. Lovene ville nemlig ikke have gyldighed, hvis ikke de fremmødte mente at have retten til at repræsentere hele folket - forstået som alle frie mænd i kongeriget og deres husstande. Det er i begivenheder som forsamlingen i Vordingborg i 1241 og Danehoffet i Nyborg i 1282, at vi ser, hvordan forestillingen om den repræsentative udøvelse af folkets magt fødes i Danmark - på samme tid som den var ved at blive til i italienske og tyske byer.

Fra: "Demokratikanon" © Undervisningsministeriet 2008 | <http://static.uvm.dk/Publikationer/2008/demokratikanon/kap04.html>

Københavns Byret

Uddrag fra JYSKE LOV (1241)

Fra begyndelse af fortalen til Jyske Lov:

Med lov skal land bygges, men ville enhver nøjes med sit eget og lade andre nyde samme ret, da behøvede man ikke nogen lov. Men ingen lov er jævngod at følge som sandheden, men hvor man er i tvivl om, hvad der er sandhed, der skal loven vise sandheden.

Var der ikke lov i landet, da havde den mest, som kunne tilegne sig mest. Derfor skal loven gøres efter alles tarv, at retsindige og fredsommelige og sagesløse kan nyde deres fred, og uretfærdige og onde kan ræddes for det, der er skrevet i loven, og derfor ikke tør fuldbyrde den ondskab, som de har i sinde. [...]

Loven skal tilgodese æren og retfærdigheden, den skal være tålelig, efter landets sædvane, passende og nyttig og tydelig, så at alle kan vide og forstå, hvad loven siger. Loven skal ikke gøres eller skrives til nogen mands særlige fordel, men efter alle deres tarv, som bor i landet. [...]

Den lov, som kongen giver, og landet vedtager, den kan han heller ikke ændre eller ophæve uden landets vilje, medmindre den åbenbart strider mod Guds ord. [...]

Vide skal alle, der ser denne bog, at kong Valdemar^[1], den anden søn af Valdemar^[2], der var Sankt Knuds^[3] søn, da han havde været konge i ni og tredive vintre, og der var gået tusind og to hundrede og fyrretyve vintre, efter at Vor Herre var født, i den næstfølgende marts måned^[4] lod skrive denne bog og gav denne lov, som her står skrevet på dansk, i Vordingborg med samtykke af sine sønner, der var til stede, kong Erik^[5], hertug Abel^[6] og junker Christoffer^[7].

2. bog § 16. Om voldtægt mod kvinder.

Rejser man sag på grund af en kvinde, der er voldtægtet, og vil sandemændene sværge gerningsmanden fredløs, da skal de sværge, at hun blev taget med vold mod sin vilje [...], og at den, der forgreb sig på hende, derfor skal være fredløs. [...]

2. bog § 17. Hvis en kvinde bliver voldtægtet.

Hvis en kvinde siger, at hun er voldtægtet, så snart hun er undsluppet gerningsmanden og har sin frihed, da skal hun fremføre klage over den vold, der er overgået hende [...] på kirkestævne og derefter på tinge. Da er det nok troligt, at der er overgået hende vold [...]. Men finder hun sig deri og tier [...], eller hvis hun bliver med barn og ikke klager før, da er det sandsynligt, at hun ikke blev voldtægtet, selv om der ellers er handlet ilde med hende [...].

3. bog § 37. Hvis en mand bliver såret i horseng.

Bliver en mand såret i horseng med en anden mands kone, og slipper han bort levende, men dør af sårene, da skal han ligge på sine egne gerninger, og bonden skal være sagesløs. Men bliver han skriftet og får oprettet sin sidste vilje, da skal han begraves på kirkegården, hvis han dør. Men bliver han dræbt i horseng, da skal den, der dræbte ham, føre dyne og lagen, som han blev dræbt i, blodige til tinget med to mænds vidnesbyrd på, at han blev dræbt horseng og ikke andetsteds. Da skal han ligge uden for kirkegården og på sine egne gerninger. [...]

Personer

- [1] Valdemar Sejr (1170-1241), konge 1202-1241.
- [2] Valdemar den Store (1131-1182), konge 1157-1182.
- [3] Knud Lavard (ca. 1096-1131), dræbt i Haraldsted i 1131 og helgenkåret i 1169.
- [4] Marts 1241.
- [5] Erik Plovpenning (1216-1250), konge 1241-1250.
- [6] Abel (ca. 1218-1252), konge 1250-1252.
- [7] Christoffer 1. (ca. 1219-59), konge 1252-1259.

Kommentarer:

Ægteskabsbrud

Giftede personers seksuelle forhold med andre end deres ægtefælle blev betegnet hor og var en alvorlig krænkelse af den hellige samfundets orden. I middelalderens landskabslove var det op til den krænkede ægtemand selv at rejse sag mod sin hustru og hendes elsker, hvis hun begik ægteskabsbrud, mens kvinden ikke havde nogen mulighed for at sanktionere sin mands ægteskabsbrud. Ifølge Jyske Lov havde en ægtemand ret til at dræbe den mand han fandt i seng med sin hustru, blot han efterfølgende kunne fremvise de blodige lagner på tinge. Det var ikke op til tredje part at rejse tiltale for hor, dvs. at ægteskabsbrud var et internt anliggende, der kun angik kvinden, der kunne producere illegitime arvinger.

Voldtægt

Både landskabslovene og Danske Lov skelner mellem uægteskabelige forhold, som kvinden frivilligt indgik i, og de der fandt sted mod hendes vilje, dvs. voldtægt. I Skånske Lov blev kvindens manglende samtykke afspejlet i størrelsen på den bøde, som manden skulle betale til hendes værge, mens voldtægtsmanden ifølge Jyske Lov blev fredløs. I Danske Lov var straffen for voldtægt skærpet, således at manden blev dømt til døden for både voldtægt og voldtægtsforsøg. Der var mulighed for benådning fra dødsstraffen, hvorefter gerningsmanden enten skulle gifte sig med pigen eller betale hende erstatning. Det var dog op til pigen selv, hvorvidt hun ville indgå i ægteskabet, men bestemmelsen viser, at hendes ære var krænket af voldtægten.

Fra:

- [Nudansk oversættelse af hele Jyske Lov på Det Kongelige Bibliotek](#)
- <http://www2.kb.dk/elib/mss/holmiensis/tekst.htm>

Erik Klippings håndfæstning (1282)

Erik Klipping blev kronet til konge i 1259, men enkedronning Margrethe Sambiria regerede på vegne af sin umyndige søn frem til ca. 1266. Herefter fik Erik Klipping overdraget magten, men en voksende indenlandsk stormandsopposition afkrævede i 1282 Erik Klipping Danmarks første håndfæstning - en traktat indgået mellem kongen og stormændene angående retningslinjerne for kongens styre. Kongens magt blev dermed indskrænket.

Håndfæstningen blev til på baggrund af stor utilfredshed med kongens anvendelse af sin domstol, det kongelige retterting, som uden videre dømte folk for majestætsforbrydelse, hvorved de mistede både deres liv og deres gods, hvis de stod kongen i vejen. Dertil kom de ydelser som befolkninger blev afkrævet af kongen. Dette søgte håndfæstningen at gøre op med.

Herunder bringes et uddrag på nudansk af Erik Klippings håndfæstning

Erik 5. Klipping afbildet i et håndskrift fra ca. 1282

1282. 29. juli. Nyborg.

Erik, af Guds nåde de danskes og venders konge, til alle, der ser dette brev, til sagens evige ihukommelse.

Vi vil, at det skal stå fast for nulevende og tilkommende, at vi i det Herrens år 1282 på hellig Olavsdag i Nyborg med råd af rigets bedste mænd har forordnet, hvad vi på mødet i Vordingborg med samme mænds råd lovede:

1: at der én gang om året ved midfaste skal holdes den forsamling, som kaldes hof,

2: fremdeles at ingen må fængsles, medmindre han frivilligt på tinge har tilstået sig skyldig i, lovligt er dømt for eller grebet på fersk gerning i en forbrydelse, for hvilken han efter landets love skal miste liv eller lemmer; men den lovligt dømte skal have den frist til at flygte ud af riget, som står i lovbøgerne;

3: fremdeles må ingen mand, uanset hvilken sag han er dømt for, straffes med pengebøde eller anden straf udover, hvad der er udtrykt i lovene, og der må ikke pålægges nogen bøder, uden at han er lovligt dømt; [...]

5: Vi forordner også og lover fast at overholde ubrødeligt salig kong Valdemars love, således som de står i hans lovbøger, idet vi tilbagekalder som fuldstændigt ugyldige alle misbrug og afvigelser, indført mod lovene [...]

Men for at alt dette og hver enkelt bestemmelse kan forblive i gyldighed og kraft, har de ærværdige fædre herr Jens, ærkebiskop af Lund, herrerne Peder, biskop af Viborg, Tyge, biskop af Ribe, Svend, biskop af Børglum, og Ingvar, biskop af Roskilde, herrerne Jakob og Jens, Slesvigs og Odenses udvalgte og bekræftede bisper, samt grev Otto af Ravensberg og herr Valdemar af Rostock ladet deres segl hænge under dette brev sammen med vort. Forhandlet i Nyborg på ovennævnte år og dag.

Erik Klippings segl

Fra:

- <http://centerforhistorieformidling.dk/epoker-og-begivenheder-i-danmarkshistorien/erik-klipping-haandfaestning.html>
- <http://www.danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/erik-klippings-haandfaestning-1282/#indhold1>